

PERSPEKTYWA FEMINISTYCZNA W GEOPOLITYCE – GEOPOLITYKA FEMINISTYCZNA

Koniec tzw. zimnej wojny i rozpad Związku Radzieckiego – wielkiego mocarstwa wschodniego – spowodował załamanie się dotychczasowego ładu światowego, który zimna wojna spolaryzowała wokół konfliktu Wschód-Zachód. Upadek bloku wschodniego spowodował znaczące zmiany w ładzie międzynarodowym. Uznaje się, że uległy wówczas erozji podstawowe idee, myśli i struktury, które ukształtowały się w kolejnych fazach ładu jałtańsko-poczdamskiego. Przemianom świadomościowym towarzyszyło tworzenie nowych norm międzynarodowych, regulujących współzycie międzynarodowe, spychając na dalszy plan mechanizmy zbrojeniowe, ideologiczne i militaryzację myślenia o świecie.¹ W pozimnowojennym środowisku międzynarodowym, kształtującym się na przełomie XX i XXI w., doszło do zmiany składu systemu – pojawiły się nowe państwa i nowi pozapaństwowi aktorzy stosunków międzynarodowych, nastąpiła zmiana struktury systemu – modyfikacja różnorodnych sieci powiązań łączących poszczególne podmioty, nastąpiła także zmiana funkcji pełnionych przez elementy tego systemu – inne znaczenie posiadają m.in. instytucje międzynarodowe. Na obecnym etapie rozwoju stosunków międzynarodowych ważnymi elementami współtworzącymi system międzynarodowy i oddziałującymi na jego efektywność stały się: współzależność, globalizacja i transgraniczność. Kształtuje się nowy typ powiązań międzynarodowych, tworzy się megakapitalizm z globalnym handlem, pieniądzem i gospodarką światową, które niejednokrotnie funkcjonują „ponad i poza głowami państw”. Uważa się zatem, iż świat wszedł w okres transnarodowej czy też postklasycznej geopolityki.

Przemiany zachodzące w świecie spowodowały ożywienie myślenia w kategoriach geopolitycznych i wykorzystywania retoryki geopolitycznej w dyskusjach politycznych oraz żargonie potocznym. Wobec zachodzących w środowisku międzynarodowym zmian zaistniała potrzeba określenia na nowo rzeczywistości, w której żyjemy. Pojawiło się zapotrzebowanie na swoistą „wyobraźnię geopolityczną”, za pomocą której można byłoby opisać dokonujące się zmiany i analizować wyłaniający się nowy ład polityczny. Dlatego też wraz z zachwianiem się dotychczasowego porządku geopolityka, jako konstrukcja służąca do opisu i prognozowania stosunków międzynarodowych w aspekcie przestrzennym, zaczęła przeżywać koniunkturę. Jednocześnie jednak nie oznaczało to powrotu do „klasycznej” geopolityki wyznaczonej przez prace takich uczonych, jak Fryderyk Ratzel, Rudolf Kjellen, Alfred Mahan, Halford Mackinder, czy Karl Haushofer. Renesansowi geopolityki towarzyszył postulat poszukiwania nowego pola badań i nowych paradygmatów badawczych, tak aby wyjść poza ograniczenia związane z tradycyjną myślą geopolityczną. Zwrócono uwagę na konieczność rekonstrukcji i odnowy geopolityki, tak

---

¹ J. Kukułka, *Wstęp do nauki o stosunkach międzynarodowych*, Warszawa 2003, s. 237-238.

aby mogła ona stać się użytecznym narzędziem dla analiz postwestfalskiego środowiska międzynarodowego.

Renesans geopolityki i wskrzeszenie terminologii geopolitycznej na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych związane było nie tylko ze zmianami zachodzącymi w środowisku międzynarodowym, ale także z włączeniem do geopolityki nowych perspektyw badawczych, takich jak postrukturalizm, postmodernizm, czy też teoria krytyczna, które przyczyniły się do wzbogacenia geopolityki i otworzyły przed nią nowe obszary badawcze. Od końca lat siedemdziesiątych w geopolityce zaczął kształtować się nurt badawczy, w którym nie akcentuje się już tak mocno roli czynników fizycznych i społeczno-gospodarczych, natomiast bada się przede wszystkim polityczne wyobrażenia mieszkańców, ich ideały kulturowe i mity, konceptualny obraz interesów przestrzennych. Uznanie elementów kulturowo-psychologicznych za istotny komponent koncepcji geopolitycznych przyczyniło się do rozwoju tzw. geopolityki krytycznej zakładającej, iż ważnym elementem rozważań prowadzonych w ramach geopolityki powinno być m.in. poddanie krytycznej analizie dotychczasowych koncepcji wypracowanych przez geopolitykę. Analiza krytyczna polega na identyfikowaniu źródeł koncepcji geopolitycznych i umiejscawianiu ich w przestrzeni określonej przez tradycję, kulturę i historyczne doświadczenia, gdyż uznaje się iż „wiedza” geopolityczna jest wiedzą społecznie wytworzoną przez określoną zbiorowość i odzwierciedla ona specyficzne warunki danego momentu historycznego oraz związane z nim niepokoje i interesy podmiotu. Geopolityczne koncepcje traktuje się tutaj nie jako sposób konceptualizowania przestrzeni, ale jako praktykę kulturową służącą do wytworzenia i narzucenia swoistego obrazu świata. Nawiązując do tradycji myślenia Jacquesa Derridy, a także prac francuskiego geografa Yves’a Lacoste’a, uznaje się, iż zadaniem geopolityki krytycznej jest dekonstrukcja sposobów, w jakie elity polityczne opisują, przedstawiają i wykorzystują wyobrażenia miejsc (obrazy przestrzenne) w sprawowaniu swojej władzy.² Głównym zadaniem geopolityki krytycznej stało się ukazanie manipulatywnego charakteru wyobrażeń przestrzennych i ich demitologizacja. Podejście krytyczne wywarło znaczący wpływ na współczesną debatę, dotyczącą rekonstrukcji geopolityki, otwarcia tej dyscypliny na nowoczesne prądy intelektualne i badawcze, a tym samym na dostosowanie tej dyscypliny badań do wymogów współczesnej humanistyki. Geopolityka krytyczna, odgrywając kluczową rolę we współczesnej geografii politycznej, stała się także inspiracją dla ukształtowania się tzw. geopolityki feministycznej, czy też inaczej mówiąc, dla zastosowania perspektywy feministycznej do analiz geopolitycznych. Zastosowanie perspektywy feministycznej w analizach geopolitycznych stało się świadectwem rewolucyjnych zmian zachodzących w ramach tej dyscypliny i zmiany jej dotychczasowego wizerunku i sposobów analizowania świata.

Feminizm jako ruch społeczny oraz zespół idei powstał w celu podwyższenia statusu kobiet i wzmocnienia ich pozycji. Zakwestionował układ sił między mężczyznami a kobietami, którego konwencjonalnie broniono jako naturalnego. Feminizm zakłada, iż płeć stanowi fundamentalną i nieredukowalną oś organizacji spo-

---

² K. Dodds, J. Sidaway, *Locating critical geopolitics*, „Environment and Planning D: Society and Space”, nr 12, 1994, s. 515.

łecznej, która jak dotąd jest jednoznaczna z podporządkowaniem kobiet mężczyznom. Osoby reprezentujące to ujęcie postrzegają płćć jako organizacyjną zasadę życia społecznego, która jest także nieodłącznie uwikłana w stosunki władzy.³ Pod wpływem rozwoju feminizmu jako ruchu społecznego i prądu myślowego ogromnie wzrosło zainteresowanie badaniami życia kobiet, a co najważniejsze powstały teorie omawiające nierówność płci i wykorzystujące pojęcia: płci kulturowej, patriarchy, ról związanych z płcią itp. Zwiększała się także liczba kobiet zajmujących się naukami społecznymi i starających się zastosować feministyczne spostrzeżenia (perspektywę feministyczną) we własnych analizach. Dzięki pracom związanym z podejściem feministycznym coraz więcej badaczy zjawisk społecznych zaczęło zwracać bacniejszą uwagę na problem płci i związanych z nią ról społecznych w kształtowaniu tego, co wiemy o świecie, i jak tę wiedzę nabywamy. Dużą rolę feminizm zaczął odgrywać w dyscyplinach badawczych podejmujących rozważania, dotyczące władzy i polityki, gdyż jak się niekiedy wskazuje, feminizm jest ze swej natury polityczny tak dalece, jak uwidacznia i problematyzuje fundamentalnie polityczną relację między płcią a władzą.⁴ Badacze nawiązujący do feminizmu zaczęli stawiać pytania, dotyczące badań nad sferą polityki: na temat ograniczeń specyficznych metod stosowanych w naukach politycznych, na temat sposobu konceptualizacji polityki i na temat „naznaczonego płcią” charakteru instytucji i procesów politycznych.⁵

Od końca lat osiemdziesiątych pojawiły się pierwsze próby zastosowania perspektywy feministycznej w analizach fenomenów sfery międzynarodowej. Zdaniem badaczy wykorzystujących podejście feministyczne w ramach teorii stosunków międzynarodowych, wojna i pokój, konflikt i współpraca są działaniami naznaczonymi płciowo. Większość działań związanych z wojną i konfliktem oraz realizacja polityki zagranicznej są prowadzone przez mężczyzn i zachodzą w świecie zdominowanym przez męskie wartości. Polityka zagraniczna i polityka wojskowa stanowią w dużej mierze sferę męską.⁶ Podejście feministyczne w teorii stosunków międzynarodowych związane było przede wszystkim ze skupieniem uwagi na aspekcie roli, jaką czynnik płci odgrywa w stosunkach międzynarodowych i w ich teoretycznych opisach. Feminizm koncentrował się na krytyce dotychczasowych teorii stosunków międzynarodowych podporządkowanych „męskim” uprzedzeniom i prezentujący „męski” punkt widzenia jako ogólnoludzki, podporządkowujący „maskulinistycznym stereotypom” wszystkie trzy klasyczne poziomy analizy: człowieka, państwo i wojnę. Badacze wykorzystujący podejście feministyczne podjęli próbę uczynienia zagadnień płci, rozumianej jako konstrukt społeczny, centralną kategorię analityczną w badaniach nad polityką zagraniczną, bezpieczeństwem czy też globalną ekonomią polityczną, zarówno na poziomie teorii, jak i poprzez badanie konkretnych kontekstów historycznych i geograficznych.⁷

---

³ C. Barker, *Studia kulturowe. Teoria i praktyka*, Kraków 2005, s. 320-321.

⁴ D. Marsh, G. Stoker, *Teorie i metody w naukach politycznych*, Kraków 2006, s. 108.

⁵ Tamże, s. 114.

⁶ R. Jackson, G. Sorensen, *Wprowadzenie do stosunków międzynarodowych. Teoria i kierunki badawcze*, Kraków 2006, s. 295.

⁷ J. Dyduch, P. Milkiewicz, S. Rzeszółtko, *Krytyczne wprowadzenie do teorii stosunków międzynarodowych*, Wrocław 2006, s. 83, 85.

Feminizm zaczął stopniowo zdobywać sobie także znaczącą rolę w badaniach związanych z geografiami polityczną, w ramach której zaczęto podejmować zagadnienia związane z kształtowaniem się popularnych i dominujących wyobrażeń geograficznych oraz ich związków z naszą rolą społeczną i „codzienną” tożsamością związaną z płcią. Jednym z prekursorów tego podejścia była geograf Joanne P. Sharp, która pisała, iż konieczna jest krytyka dotychczasowej geografii politycznej z punktu widzenia feminizmu (dekonstrukcja patriarchalnego sposobu postrzegania świata) i postkolonializmu (dekonstrukcja europocentrycznego sposobu postrzegania świata). Ma to ukazać, w jaki sposób dominujące formy wiedzy są wytworem partykularnych praktyk dyskursywnych oraz kontekstu instytucjonalnego. Uprzywilejowana pozycja patriarchalnego i europocentrycznego sposobu widzenia świata narzuca pewne akceptowalne sposoby widzenia świata i powoduje zmarginalizowanie oraz nieobecność w publicznej debacie pozostałych/marginalizowanych grup społecznych, a w tym także ich doświadczeń i form wiedzy, dotyczy to zwłaszcza kobiet i niezachodnich obywateli⁸. Joanne Sharp w swoich publikacjach m.in. wskazywała, w jaki sposób w pozimnowej Ameryce kształtuje się obraz międzynarodowej polityki i amerykańskiej roli w świecie, wykorzystując „maskulinistyczne” formy tożsamości, a zwłaszcza amerykański patriotyzm budowany m.in. na podstawie obrazów filmowych, takich jak „*Rambo*”, „*Dzień Niepodległości*”, czy też „*Mission: impossible*”⁹. Starła się także ukazać, jak podejście feministyczne może pomóc zwrócić uwagę na ignorowane dotychczas aspekty ludzkiego działania, m.in. poprzez wskazanie na rolę emocji w kształtowaniu określonego obrazu świata, gdyż większość dotychczasowych badaczy przypisywała emocjonalność kobietom, a mężczyznom – racjonalność i obiektywność, co spowodowało, iż obraz świata prezentowany przez mężczyzn traktowano jako obiektywny i racjonalny (a tym samym jedyny uprawniony), nie „skażony” „kobiecą emocjonalnością”.¹⁰

Przekonanie Joanne Sharp, iż podejście feministyczne może rzucić wyzwanie wobec dominujących sposobów wiedzy, a tym samym wobec tradycyjnych form geografii politycznej, co skutkować będzie poszerzeniem obrazu świata, wywołało dyskusję poświęconą roli i znaczeniu podejścia feministycznego w geografii politycznej,¹¹ która stała się także jednym ze źródeł zaadoptowania podejścia feministycznego do analiz o charakterze geopolitycznym. Feministyczne zorientowani badacze, zajmujący się problemami geografii politycznej, a także stosunków międzynarodowych, zaczęli odwoływać się do teorii feminizmu przede wszystkim po to,

---

⁸ J. P. Sharp, *Feminist and postcolonial engagements*, [w:] *A companion to political geography*, (red.), J. Agnew, K. Mitchell, G. Toal, Nowy Jork 2008, s. 59.

⁹ Por. J. P. Sharp, *Reel geographies of the New world order. Patriotism, masculinity, and geopolitics in post-Cold War American movies*, [w:] *Rethinking geopolitics*, (red.), G. O'Tuathail, S. Dalby, Londyn 1998, s. 152-167.

¹⁰ Por. J. P. Sharp, *Geography and gender: what belongs to feminists geography? Emotion, power and change*, „Progress in Human Geography”, vol. 33, nr 1, 2009, s. 74-80.

¹¹ Por. L. McDowell, *Feminism, feminists and research methods in human geography*, „Transactions of the Institute of British Geographers”, vol. 17, nr 4, 1992, s. 399-416, M. Domosh, *Toward a feminist historiography of geography*, „Transactions of the Institute of British Geographers”, vol. 16, nr 1, 1991, s. 95-104, D. V. Stoddart, *Do we need a feminist historiography or geography – and if we do, what should it be?*, „Transactions of the Institute of British Geographers”, vol. 16, nr 4, 1991, s. 484-487.

aby dokonać krytyki dotychczasowej geopolityki i zaproponować nowe podejście do analiz geopolitycznych. Mimo iż geopolityka feministyczna nie jest tożsama z geopolityką krytyczną, to istotną cechą wspólną geopolityki krytycznej i feminizmu stało się przede wszystkim zainteresowanie kwestiami władzy, reprezentacji, kultury popularnej, podmiotowości i tożsamości, a także krytyka klasycznej myśli geopolitycznej. Związek między feminizmem a podejściem krytycznym w geopolityce przejawiał się głównie w krytycznym stanowisku wobec uznanych teorii geopolitycznych; w braku zaufania do „wiedzy pewnej” i do kwestionowania jej ustalonych założeń; a także w chęci tworzenia wielu różnych odmian wiedzy, dotyczących grup „marginalizowanych” i ciemionych.

Wykorzystując pojęcie geopolityki feministycznej, zaczęto zwracać uwagę na konieczność rekonstrukcji dotychczasowych teorii geopolitycznych i podstawowych kategorii badawczych. Wskazano, iż tradycyjnie analizy geopolityczne koncentrują się na relacjach pomiędzy państwami oraz pomiędzy tworzącym je narodami, które dominują w środowisku międzynarodowym, ignorując tym samym inne linie podziałów i konfliktów, które mają charakter pozapaństwowy, np. problemy płci, mniejszości rasowych i religijnych, upośledzonych grup społecznych. Uznano zatem, iż geopolityka feministyczna, która powinna służyć do lepszego zrozumienia bezprecedensowej transnarodowej ekonomicznej integracji, politycznej transformacji oraz przemian społecznych, powinna odejść od dotychczasowych państwowocentrycznych teorii geopolitycznych i ukazać wagę relacji społecznych pomiędzy klasami, rasami, płcią, religiami, grupami etnicznymi i narodowymi, migrantami, które mają swój wymiar przestrzenny i są naznaczone potencjalną ekskluzją, dyskryminacją, a tym samym przemocą i wrogością.¹²

Krytyka i odrzucenie państwowocentrycznego podejścia geopolityki związane jest tu ze specyficznym postrzeganiem świata przez osoby nawiązujące do podejścia feministycznego. Geopolityka feministyczna, koncentrując się na analizie grup upośledzonych społecznie i ekonomicznie, stara się ukazać, w jaki sposób konstruowany jest nowy porządek światowy i jak przebiegają nowe linie podziałów oraz granice pomiędzy poszczególnymi grupami, a także, w jaki sposób kategorie, takie jak „kobiecość”, „imigranci”, „obcy”, „inni”, są społecznie konstruowane i narzucane przez grupy dominujące.¹³ Niezależnie od faktu, iż problemy płci pozostają w centrum zainteresowania podejścia feministycznego, analiza asymetrycznych relacji płci, które zawsze i wszędzie są podstawą ucisku, prześladowań i wykluczenia, służyć ma przede wszystkim zwróceniu uwagi na miejsce w globalnej przestrzeni grup wykluczonych i marginalizowanych, będących ofiarami ekskluzji. Tym samym, zorientowane feministycznie analizy pozwalają zrozumieć kształtowanie się globalnych nierówności i powstających nowych linii podziału. Geopolityka feministyczna stawia więc w centrum swoich zainteresowań relacje przemocy, narzucania swojej wizji świata, starając się ukazać, jak kształtowany jest obraz grup upośledzonych oraz jak narzucane są stereotypy „obcych”, „innych”, które są źró-

---

¹² J. Hyndman, *Mind the gap: bridging feminist and political geography through geopolitics*, „Political Geography”, nr 23, 2004, s. 309.

¹³ R. Nagar, V. Lawson, L. McDowell, S. Hanson, *Locating globalization: feminist (re)readings of the subjects and space of globalization*, „Economic Geography”, vol. 78, nr 3, 2002, s. 263-273.

dłem globalnych nierówności i konfliktów. Zwolennicy feministycznego podejścia w geopolityce, odwołując się do problemu nierówności w traktowaniu płci, starają się jednocześnie wykazywać i wyjaśniać, w jaki sposób funkcjonowanie międzynarodowego systemu politycznego i gospodarczego reprodukuje upośledzoną pozycję grup wykluczonych, dzięki czemu utrzymywana jest dotychczasowa globalna hierarchia. Przy tym relacje władzy ukazywane są w innej skali niż państwo i naród – dom, miasto/wieś, region, a także na globalnym poziomie transnarodowym i ponadpaństwowym.

Geopolitycy zainspirowani feministyczną krytyką dotychczasowej teorii stosunków międzynarodowych zwrócili uwagę na fakt, że dotychczasowa geopolityka, stawiając na pierwszym planie takie kategorie jak państwo, mocarstwo, imperium, zbyt mało miejsca poświęcała grupom wykluczonym, „innym”, „obcym”, w sposób nieuprawniony usuwając ich z geopolitycznej przestrzeni świata. Koncentracja na problemie „innych”, czy też wykluczonych, spowodowała włączenie do analiz geopolitycznych wielu nowych aktorów i umożliwiła wyjście poza perspektywę państwowocentryczną, czy też rozpatrywanie układów geopolitycznych tylko z punktu widzenia rywalizacji między mocarstwami. Dla przykładu prace Jennifer Hyndman, poświęcone globalnemu problemowi uchodźców,¹⁴ stały się ważnym elementem badań z zakresu geopolityki mobilności. Hyndman podjęła m.in. problem barier w swobodnym poruszaniu się kobiet w globalnej przestrzeni ze względu na normy kulturowe, dotyczące chociażby opieki nad dziećmi, czy też ograniczenia związane z zagrożeniem przemocą wobec kobiet w niektórych regionach świata. Zwracając uwagę na konieczność wprowadzenia perspektywy feministycznej, uważa się, iż geopolitycy powinni dokonać krytycznej rewizji obowiązującej siatki pojęciowej i dokonać m.in. rekonceptualizacji pojęcia bezpieczeństwa, będącego jednym z kluczowych pojęć w teorii stosunków międzynarodowych i w geopolityce. W tym przypadku postuluje się przejście od koncepcji bezpieczeństwa narodowego, czy też państwowego, w kierunku bezpieczeństwa obywatelskiego (*human security*). Oznacza to m.in. próbę analizy procesów i układów geopolitycznych z punktu widzenia egzystencji obywateli często pozbawianych dostępu do pożywienia, wody, edukacji, opieki zdrowotnej, a także ochrony przed przemocą motywowaną przez seksizm czy też rasizm. W tym wypadku analiza struktur geopolitycznych ma ukazać społeczne konsekwencje istniejących globalnych układów geopolitycznych, nie z perspektywy państw, czy mocarstw, ale z perspektywy obywateli, którym rywalizacja między mocarstwami często przynosi cierpienia i przemoc.¹⁵

Kształtująca się obecnie geopolityka feministyczna koncentruje się zatem na problemach wykluczenia i przemocy wobec grup upośledzonych społecznie, czyli na problemach, które w niewielkim stopniu interesowały badaczy nawiązujących do tradycji „klasycznej” geopolityki. Jennifer Hyndman pisała, iż w jej ocenie geopolityka feministyczna charakteryzuje się specyficznym doбором przedmiotu badań

---

¹⁴ Por. J. Hyndman, *Managing displacement: refugees and the politics of humanitarianism*, Minneapolis 2000, J. Hyndman, *Mind the gap: bridging feminist and political geography through geopolitics*, „Political Geographya”, nr 23, 2004, s. 307-322.

¹⁵ C. Flint, P. Taylor, *Political geography. World-economy, nation-state, and locality*, Londyn 2007, s. 75.

i skali, począwszy od problematyki globalnej gospodarki, w której meksykańskie kobiety zmuszane są do nisko opłacanej pracy w maquiladoras (amerykańskie fabryki korzystające ze strefy wolnego NAFTA, korzystające z taniej siły roboczej), poprzez nacjonalistyczne projekty, w wyniku których bośniackie muzułmanki były gwałcone w obozach, aż po problemy kosmopolitycznych miast kanadyjskich, w których uchodźcy, z krajów, takich jak Birma, starają się kształtować nową tożsamość bazującą na przynależności do wielu miejsc i walczyć o wsparcie dla osób, które pozostały w obozach uchodźców na granicy Birmy i Tajlandii. Wszystkie te przykłady mają ilustrować, w jaki sposób łączą się relacje władzy w różnych skalach przestrzennych (globalnej, narodowej, wielkomiejskiej).¹⁶ Dzięki temu ukazane jest przenikanie się skal, miejsc i procesów zachodzących w globalnym świecie i to, w jaki sposób ekonomiczne, polityczne i społeczno-kulturowe doświadczenia zlokalizowane są w codziennych działaniach. Hyndman definiuje „feminizm” jako tę część analizy zjawisk politycznych, która koncentruje się na nierównych i często naznaczonych przemocą relacjach pomiędzy ludźmi, które bazują na rzeczywistych lub też odczuwanych społecznych, ekonomicznych, politycznych i kulturowych różnicach, tym samym feministyczna geopolityka nie jest nową teorią geopolityczną i opisem nowego porządku przestrzennego, lecz raczej specyficznym podejściem do problemów geopolitycznych, wymagającym empatii i „feministycznej wyobraźni”, aby zwrócić uwagę na geografie przemocy i wykluczenia, które to problemy w tradycyjnej „męskiej” geopolityce, koncentrującej się na rywalizacji o władzę w przestrzeni globalnej, były pomijane.¹⁷

Podejście feministyczne ma wskazywać na to, jak relacje władzy i przemocy „krążą” w globalnej przestrzeni i przejawiają się w różnych skalach: lokalnej, regionalnej, narodowej, czy też transnarodowej. Jest to zatem badanie globalnej przestrzeni politycznej, które ma wskazywać na istnienie struktur politycznych i ekonomicznych, które skazują kobiety oraz inne grupy społecznie upośledzone, znajdujące się na gorszej pozycji. Takie ukazanie globalnych konfliktów i przemocy wymaga zupełnie innego spojrzenia na mapę świata, czyli „wyobraźni feministycznej”, gdyż tradycyjne teorie geopolityczne nie są użyteczne wobec radykalnie innego sposobu pojmowania bezpieczeństwa i rywalizacji niż w przypadku tradycyjnych koncepcji. Jennifer Hyndman wskazywała, iż w ramach współczesnej geopolityki wyróżnia się najczęściej cztery podstawowe podejścia: 1. Tradycyjną geopolitykę à la Mackinder; 2. Realistyczną szkołę stosunków międzynarodowych, koncentrującą się na analizach władzy w kontekście przestrzennym; 3. Podejście geoeconomiczne; oraz 4. Geopolitykę krytyczną. Te kierunki badań mogą zostać uzupełnione przez podejście feministyczne, które może wzbogacić analizy geopolityczne dzięki trzem elementom: 1. Przesunięciu skali analiz w celu zastosowania badań zarówno szerszych, jak i węższych niż państwo narodowe. W tym wypadku, w odróżnieniu od dominującej w teorii stosunków międzynarodowych tendencji do koncentracji na bezpieczeństwie narodowym, czy też interesie narodowym jako głównym elemencie analizy, feministyczne podejście zakłada zwrócenie większej

---

¹⁶ J. Hyndman, *Toward a feminist geopolitics*, „Canadian Geographer”, vol. 45, nr 2, 2001, s. 212.

¹⁷ Tamże, s. 212-213, L. Dowler, J. Sharp, *A feminists geopolitics?*, „Space & Polity”, vol. 5, nr 3, 2001, s. 175.

uwagi na problem bezpieczeństwa jednostki i jego praw (*human security*); 2. Przeniesienie feministycznej analizy konwencjonalnego podziału na sferę publiczną i prywatną na skalę transnarodową (to, co prywatne, jest polityczne); 3. Zastosowanie problemów globalnych migracji do analizy geopolitycznej mobilności i podległości, a więc do analizy globalnego podziału władzy. W tym przypadku zwraca się uwagę, iż płeć oraz inne elementy statusu socjoekonomicznego decydują o naszej mobilności w zglobalizowanym świecie.¹⁸

Pojęcie geopolityki feministycznej, czy też inaczej mówiąc – perspektywy feministycznej, w geopolityce jest koncepcją kontrowersyjną, wokół której trwa dyskusja nad tym, czym w rzeczywistości miałby być feminizm w geopolityce. Niezależnie od kontrowersji, jakie budzi pojęcie geopolityki feministycznej, czerpiąc inspirację przede wszystkim z podejścia krytycznego oraz z geografii feministycznej, orientacji feministycznej w teorii stosunków międzynarodowych, a także z międzynarodowych studiów związanych z problemami płci, stanowi ono istotny element debaty wokół współczesnej geopolityki. Odrodzenie tej dziedziny badań związane jest bowiem z przemianami zachodzącymi w świecie, które wymusiły zmianę priorytetów badawczych, metod, środków, pojęć i kategorii. Renesans geopolityki jako akademickiej dyscypliny badawczej nastąpił w dużej mierze dzięki odrzuceniu, czy też rewizji, dotychczasowych paradygmatów i podejść badawczych, co pozwoliło na ukształtowanie się „nowej” geopolityki. Podejście feministyczne, które zakłada zmianę podstawowych paradygmatów badawczych, wpisuje się w debatę, dotyczącą przyszłości dyscypliny, która budziła w przeszłości wiele kontrowersji.

Transformacja, jaką przeszedł świat, wymagała zmiany priorytetów badawczych, metod, środków, pojęć i kategorii. Wymaga stworzenia nowej analizy prawideł rozwoju środowiska międzynarodowego, które uwzględniałyby globalizację świata, rewolucję informatyczną i pozostałe megatrendy cywilizacyjne. Wydarzenia końca XX w. zrodziły zapotrzebowanie na swoistą „wyobraźnię geopolityczną”, dzięki której można byłoby dokonać opisu zmienionego systemu międzynarodowego oraz wskazać na politykę, której przyjęcie umożliwiłoby stawienie czoła wyzwaniom związanym z globalizacją świata i kształtowaniem się nowego ładu światowego. Użycie „wyobraźni feministycznej” postulowane przez takie badaczki, jak Joanne Sharp, czy też Jennifer Hyndman może pomóc w lepszym rozumieniu środowiska międzynarodowego i problemów bezpieczeństwa jednostki. Rozważania badaczy akceptujących znaczenie perspektywy feministycznej w analizie stosunków międzynarodowych i problemów geopolitycznych świata, stanowią obecnie ważny element rozwoju myśli geopolitycznej i debaty poświęconej konieczności rekonstrukcji nauk zajmujących się badaniem środowiska międzynarodowego. Należy przy tym pamiętać, iż renesans geopolityki jako akademickiej dyscypliny badawczej nastąpił w dużej mierze dzięki odrzuceniu, czy też rewizji dotychczasowych paradygmatów i podejść badawczych, co pozwoliło, po latach zapomnienia, na przywrócenie geopolityce statusu wartościowej dyscypliny akademickiej. Dlatego też geopolityka feministyczna jest nurtem wzbogacającym współczesną geopoliti-

---

¹⁸ J. Hyndman, *Toward a feminist geopolitics*, „Canadian Geographer”, vol. 45, nr 2, 2001, s. 214-218.

tykę o zupełnie nową problematykę badawczą, otwierając przed tą dyscypliną nowe kierunki rozwoju.

SUMMARY

FEMINIST PERSPECTIVE IN GEOPOLITICS - FEMINIST GEOPOLITICS

The purpose of this article is to outline a theoretical framework for feminist geopolitics. Author notes a recent transition from modern to postmodern geopolitics. Feminist geopolitics incorporates postmodern and post-structuralist theories in geopolitics and it is an approach to global issues with feminist point of view.

